

i 1915 hvor det vakte oppsikt og innbragte Sohlberg æresmedaljen i gull – og i 1918 donerte Stang det til Nasjonalgalleriet.

Etter «Vinternatt i fjellene» var Sohlbergs ry som en av Norges aller fremste kunstnere solid og ubestridt. I mellomkrigstiden fikk han noen gode, produktive år. Fra hans hånd kom en serie landskapsbiler – fra Oslofjorden, fra bondegårder på Østlandet og fra hjembyen. Mange av dem er blant det beste han har gjort, og de fleste utstråler den eiendommelige ensomhetsfølelsen som preget hans kunst.

Utover i 20-årene ble økonomien stadig vanskeligere, det var nedgangstider og et vanskelig marked for kunst. I disse årene ble han også stadig svekket av sykdom og hadde vanskeligheter med å overkomme hva han gjerne ville. I de siste årene var den store kunstner i stigende grad avhengig av den støtte han fikk fra kunst-samlere som beundret ham høyt og med glede bidro til å lette hans problemer. Tidlig i 30-årene ble det søkt kunstnergasje for ham, men han opplevde den bitre skuffelse at forslaget ble avvist av Stortinget. Det hjalp lite at Stortinget siden forandret standpunkt og i 1935 enstemmig bevilget ham kunstnergasjen. Det var i slutten av mars, Sohlberg lå på sykehus – og mindre enn tre måneder senere var det slutt....

Om denne helt særegne norske kunstner med det intense stemningsinntrykk som er helt hans eget skrev en kritiker for tre kvart sekel siden: Han tilhører ikke noen skole, han er ikke redd for noe, tilhører ingen retning. Han er sin egen retning. Og til slutt etter noen århundre kommer Sohlbergs bilder til å bli *hors concours*.

Da Cicignons festning reddet Trøndelag

Av HENRY KRISTIAN JENSÅS

Trondheim feiret et 300-års jubileum sist høst til minne om Cicignons byplan. Brannen på Hornemannsbrygga 18. - 19. april 1681 endret bybildet i stor grad. Byen var ikke lenger en middelalderby hvor gatene var smale og noe krokete. Trondheim ble en moderne by med brede og rette gater tegnet av Christian V's byplanlegger og festningsbygger general Johan Caspar de Cicignon. Planen var ferdig etter bare fire måneder. Byens sentrum har senere utviklet seg ifølge Cicignons ideer. Og de vil trolig leve videre gjennom Midtbyplanen som er vedtatt.

Men Cicignon tenkte på mer enn borgernes bolighus og kjøpmannsskap. Han sikret dem mot eventuelle angripere ved å bygge forsvarsverker langs Nidelva, Møllenberg skanse og Kristiansten festning. Og festningen skulle komme til å spille langt større rolle i byens og landsdelens historie enn kanskje Cicignon tenkte seg sommeren 1681. Knappt 40 år etter opplevde Trøndelag et drama som vi ikke har sett maken til verken før eller senere i Nordens historie. Utgangspunktet var så glimrenede, forventningene så store. Men slutten ble så uendelig tragisk.

Svenskene angrep

Bakgrunnen var mangeårig stird med svenskene helt fra vi mistet Jämtland og Härjedalen i 1645. Svenskene kom igjen gang på gang. I 1658 erobret de Trondheim som nordmennene ledet av Jørgen Bjelke tok tilbake om høsten samme år. Tjue år senere herjet general Sparre i Tydalen, Ålen og Røros. De kom også igjen året etter. Det var ingen tvil. Svenskene utgjorde en trussel

mot Trøndelag. Derfor måtte byen få sine befestninger. Og i 1681 fikk general Cicignon sjansen. Hvorfor ville så svenskene ta Trøndelag?

Stormaktsplaner og Norge

En teori går ut på at svenskekongen Karl XII hadde stormaktsplaner med sitt felttog i Norge. Hans tanke var neppe bare å tukte trønderne eller erobre Trøndelag. Han ville ta hele Norge til erstatning for landområder i Nord-Tyskland som han tapte i kriger med tyske fyrster. Også kongen av England var en mulig fiende som fyrste av Hannover og nylig erobrer av de nærliggende områder Bremen og Verden. Ved å hjelpe stuartene i Skottland til å styrte den engelske kongen kunne Karl XII ha mulighet for å gjenvinne noe av det tapte. Svenske militære beregnet at en hær på 8000 mann kunne passere gjennom Trøndelag uten særlig motstand og skipes til Skottland. Forberedelsene begynte allerede i 1717.

Krigsplaner

General Armfeldt fikk ordre om å undersøke mulighetene for krigsmagasiner langs grensen. Han avla personlig rapport hos kongen i Lund. De valgte Jämtland som base for angrepet. Fra januar 1718 ble Armfeldt øverstkommandere for invasjonshæren. Han var tidligere leder for troppene i svensk Finland og 52 år gammel.

For å prøve fienden sendte svenskene en tropp skiløpere til Sul i Verdal. De tok med fanger tilbake til Frøsøn. Kort etter kom nordmenn og tok svenske bønder til fange. Begge parter fikk således nytt om militære tiltak. Prosten Muus i Snåsa hadde god kontakt med svenske bønder som ga ham verdifulle opplysninger. Prostens spionasje ble så plagsom for Armfeldt at han sendte kaptein Langstrøm til Snåsa bare for å ta den 76 år gamle, men meget aktive prostens til fange. Svenskene hadde og sine kontakter og kunne «erhålla en ganske fullständig kännedom til tilståndet i Trondhjems län». Men det største problemet var likevel å samle og lagre mat til en hær på 8-10000 mann.

Maleri av Carl Gustaf Armfeldt – originalen til dette portrettet henger i dag på Drottningholm slott i Sverige og er malt av David von Krafft i året 1719.

Carl Gustaf Armfeldt

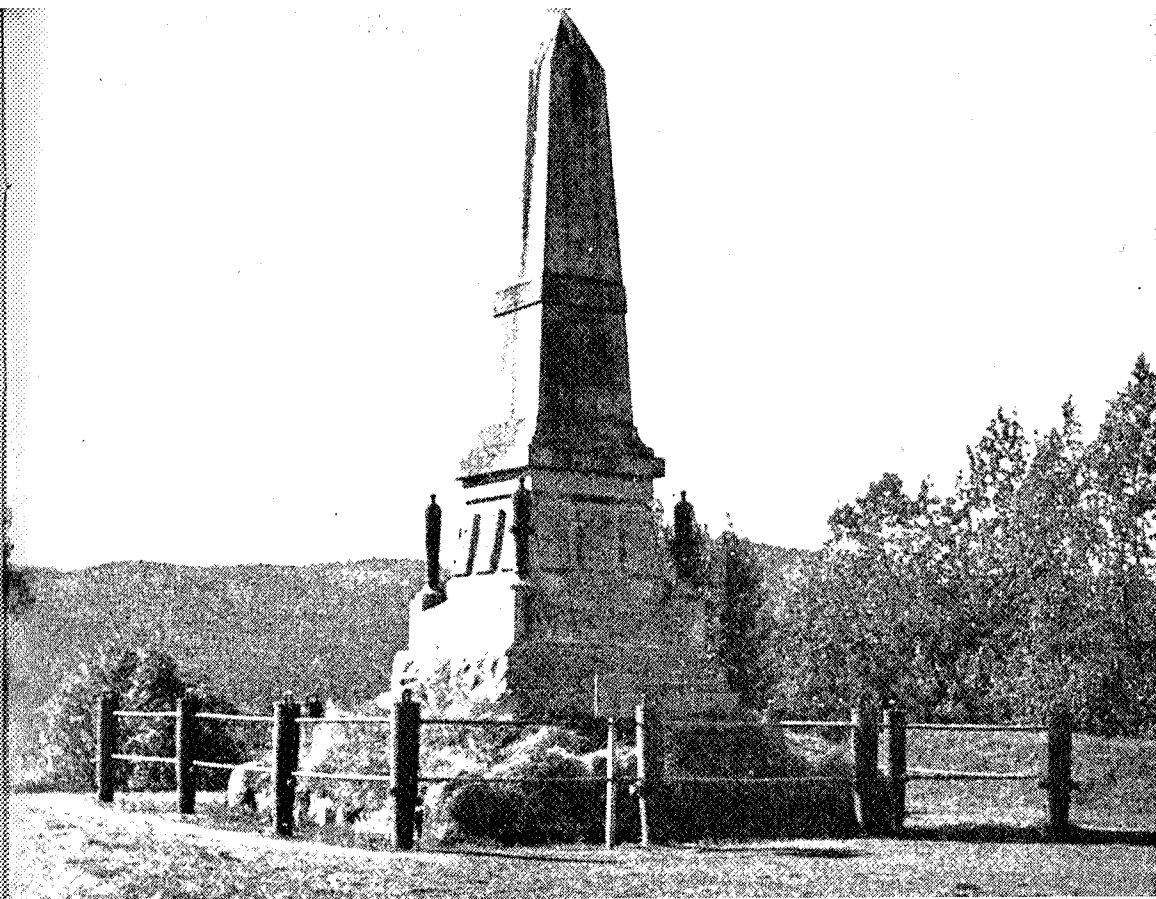
Hovedmagasinet skulle ligge i Duved omlag 45 km fra grensen. Tidsrammen ble satt til seks uker for hele felttoget. Hver soldat fikk daglig tildelt en rasjon på vel et halvt kilo brød, et kvart kilo kjøtt, litt erter, salt og vel 100 gr. tobakk samt en daler og 8 øre sølvmynt i penger. Klærne besto av uniformsjakke, skinnbukse, strømper, to skjerf, to skjorter, hansker og et par sko, dessuten en ransel. Bare rytterne og noen få av fotfolket fikk en kappe av vadmel. Det siste førte til alvorlige problem. De fleste av infanteristene var bevæpnet med musketer-gevær med flintlås og bajonett. Noen hadde fem meters lanser. Bajonetten var et nytt våpen brukt først i Bayonne i Frankrike omkring 1640. Den kom til å erstatte lanser.

Sverige hadde hatt sju uår i en periode på tjue år før 1718. Situasjonen ble ytterligere forverret av langvarig krig på samme tid. Bøndene måtte forlate gårdene sine og ut som soldater. Fattigdommen økte betydelig. Grunnen var krigstjeneste, mangel på korn og en kraftig prisstigning. Fram til 1718 ble prisen seksdoblet på en tønne rug i løpet av ti år. Og det verste av alt, bøndene manglet såkorn. De nyttet det til børd etter misvekst i flere år på rad. Følgen ble barkebrød og brød laget av agner, høyavfall og lyngknopper. I visse bygder var barkebrød og mjølk den eneste maten almuen hadde «varigenom de så førsmäkta, att de äro varken levande eller döda.»

To land, to hærer

En mangfoldig hær sto ferdig i slutten av august 1718: 8281 offiserer og soldater, nær 1800 trossdrenger som sørget for transport av mat og utstyr, offisersdrenger, leger, prester og noen bønder som vegvisere. Historikeren Gustaf Petri angir et samlet tall på 10073 personer i alt, 6791 hester og 2500 levende slaktenaut.

Det norske forsvaret nordenfjells besto av 7287 mann ifølge Norges Historie VII. Generalmajor Budde var øverstkommanderende. Han visste at svenskene ville angripe, men han visste ikke hvor. Derfor hadde han spredt styrken til forsvarsanlegg i Verdalen, Levanger, Forbygda, Meråker, Stjørdal, Selbu, Tydal, Brekken og Røros. Dessuten var det forhugninger eller tømmerperrer over trange dalstrøk i Snåsa og Ålen. Men de norske styrkene var

Det store monumentet over Armfeldt-toget i Duved – reist i 1892.

underlegne både i antall og kamptrening. Det visse nok Armfeldt. Så generalen kunne med en viss optimisme sette i gang det lange toget av soldater, hester og slaktenaut. Nordmennene skulle slås for og effektivt. Taktikken var lynkrig. Målet var Trondheim.

Over riksgrensen

Ved avmarsjen fra Duved 30. august 1718 var armeen fordelt på fem divisjoner hver med en general. Noe av forrådet hadde soldatene brukt opp for armeen skulle ha stått ferdig allerede 15 dager før. Mangel på mat og hester hadde forsinket felttoget. Provianten rakk derfor bare i 30 dager mot planlagt seks uker.

Armfeldt ville lede hæren over grensen ved Skalstugan og videre forbi Sul i Verdalen. Men sen snøsmelting og mye regn førte til store vansker. Enkelte vegstrekninger var satt i stand på forhånd. Men det hjalp lite over de store elvene og myrdragene i

Norge. Hæren brukte fire dager på de fire første mil. Det kom og melding om at vegen fra Sul til Stene i Verdal var sperret av forhugninger. Marsjen ble ytterlig forsinket.

Armfeldts karoliner gikk over grensen nordvest for Skalsvatnet den 6. september. Men på grunn av meldingene fra Verdal endret hæren kurs og svingte sørvestover ned til Færen, forbi setrene ved Guddingsvoll nordover forbi fjellet Hermannsnasen til traktene ved Stene skanske.

Karolinerne tar Stene og Skånes skanske

Om ettermiddagen den 11. september 1718 fikk den norske general Budde sikre meldinger om at svenskene nærmet seg Stene skanse i Verdal. Budde nyttet da det nær 700 år gamle varslingsystemet med varder, væter, også kalt våttåer. Vaktene tente ild på høye topper da fienden kom. Ilden fra en slik våttås var synlig i miles omkrets. I karoliner nummeret av «Feltjägaren» fra 1943 fortelles det at «Redan kl. 22.00 iaktog os signalerna i Trondhjem».

Angrepet på Stene skanse foregikk etter et taktisk opplegg. Armfeldt delte styrken i to. Ved en avledningsmanøver skapte han forvirring blant de knapt 1000 mann på skansen. Budde valgte å trekke seg snarest mulig tilbake for å unngå å bli avskåret fra hovedstyrken. Men enkelte nordmenn gjorde seg bemerket.

Stor-Ingvald er blitt en kjent skikkelse i Verdals historie. Han var husmannssønn under gården Levring nær Stene skanse. Ifølge tradisjonen var han en av dragonene i den norske styrken. Under stormangrepet på skansen hugg en svenske av han begge bena. Men Stor-Ingvald var ikke den som ga seg uten videre. Han styrte hesten i fullt galopp bort til buret på Levring, hoppet av hesteryggen og opp på burstrappa. Der ble han stående på benstumpene, fikk ordnet våpnet sitt i skuddstilling og fyrte løs. Stor-Ingvald klarte sju svensker før han segnet om.

Historien om Stor-Ingvald er fortsatt levende. Han har sine etterkommere bl.a. i Verdal og i Trondheim. Olaf Ingvaldsen på Charlottenlund er over 90 år og født i Verdal. Han er 7. og hans oldebarn 10. ledd etter Stor-Ingvald. Olaf hørte fortellinger om sin 4x-tippoldefar i sin ungdom rundt 1905. Da var jo svenskehistorier igjen aktuelle.

Dette kartet viser Armfeldt-hærens rute gjennom Trøndelag.-

Skånes skanse lå på en odde ved Trondheimsfjorden sørvest for Verdalsøra. Besetningen på 100 mann ga seg uten kamp. Svenskene tok skansen, fire kanoner og mat til hæren for to uker. Situasjonen så lysere ut enn på lenge for karolinerne.

«Alla slämma Vägars Sammandrag»

Optimismen minsket betraktelig da hæren nærmet seg Langstein. Atter var det den norske naturen som hindret armeen. I den trange vika ved Langstein lå 300 nordmenn bak en forhugning. De hadde ødelagt alle båtene i området og stengte inngangen til det trange passet forbi Langstein. For første gang utførte Armfeldt personlig en rekognosering. Han beskriver passasjen som meget vanskelig å forsere til lands. De største hindringer var de bratte bergene som gikk rett i sjøen. De måtte finne en metode «warved den ena måste den andra lyfta och efter oss draga uppför klintarna». Armfeldt så passet som «alla slämma Vägars Sammandrag». Han skrev til Kongen at vegen var «den wärsta jag under mine ringaste travailer i många bergiga länder öfwer de beropade Alper och Pyrineiske trängsler har erfarenhet af».

Hæren brukte to dager for å komme forbi passet. Soldatene måtte bære hester og kanoner opp de vanskeligste passasjene. Hovedleiren ble lagt sør for Skatval kirke på gården Vold. Ved en skinnmanøver lot Armfeldt en del soldater gå oppå de bratte fjellskrentene. Nok en gang fryktet nordmennene for å bli omringet. De ga opp sine stillinger og forskanset seg i Gevingåsen.

Armfeldts første retrett

Buddes folk hadde ødelagt brua over Stjørdalselva. De spredte ryktet om at de ventet forsterkninger på 4000 mann for å ta et avgjørende slag i Gevingåsen. Svenskene ble trolig lurt denne gang. De fryktet terrengforholdene for hest og mann. De umulige «norska bergen» ved Langstein hadde gjort inntrykk. Naturen grep også inn på en annen måte. Etter mange uker med fint vær kom vestaværet med slagregn som ødela både kornåker og veglei. Karolinerne merket vanskene for alvor.

Største problemet var mat. Timeplanen holdt ikke, rasjonene ble mindre, krigskassa skrumpet inn. Den siste var viktig. Soldatene skulle kjøpe mat, ikke ta, «plundring forbjøds vid

Kart over Trondheim med de forsvarsverkene som fantes da Armfeldt ankom byen med sin hær 15. november 1718. Tegningen er utført av oberstløytnant Gabriel Cronstedt.

livsstraff». Men bøndene hadde lite eller intet å selge grunnet umulig høstingsvær. Soldatene fikk enda mindre rasjoner. Tilførselen var minimal fra de svenske magasinene, sykdom, desertering og dårlig moral tærte på armeen.

Armfeldt tok da en skjebnesvanger avgjørelse i Stjørdal. Han hadde ordnet hæren i to rekker mellom Værnes prestegård og munningen av Stjørdalselva. Nå trakk han sine menn tilbake til Skogn, Levanger og Verdal. Der var det lettere å få i mat. Men krigsplanen var endret. Følgene kom senere.

Karl XII reagerte meget skarpt. Han hadde ventet seg mye av felttoget til den dyktige generalen. Armfeldt fikk streng ordre om å trenge så langt som mulig inn i det «Trondhjemske gebietet» og «Bemåktiga Staden Trondhem med de därtil befintlige Forts såsom Christiansten och Munkholmen». Men hele oktober måned

gikk med for Armfeldt marsjerte tilbake. Denne gangen gikk hæren om Markabygda og Fordalen.

Marsjen til Trondheim gikk fort. Budde var på Inderøya for å stoppe mulige angrep der. Han måtte nå ile tilbake til byen for å sette forsvarsverkene helt istand. Alle ventet angrep.

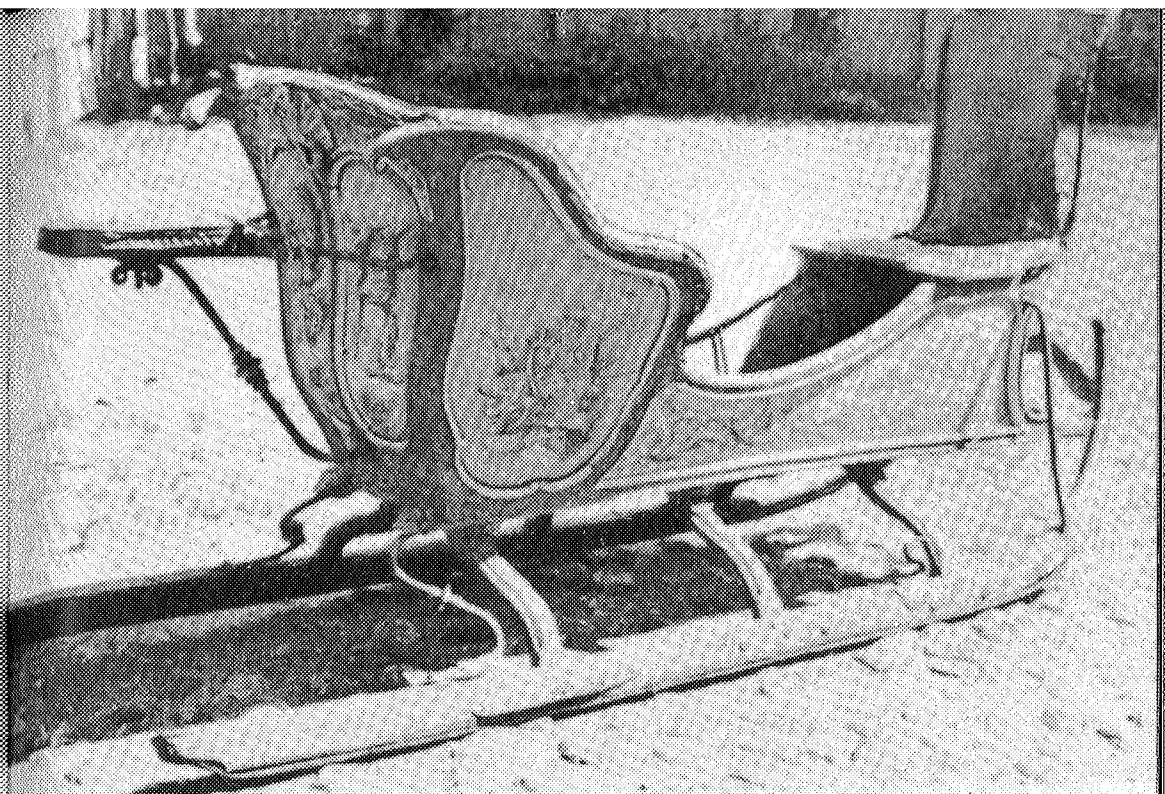
«Staden Trondhjem attacquera»

Den 15. november 1718 nådde Armfeldts soldater fram til Trondheim. Generalen la hovedkvareret ved Tesli øst for byen. Stiftamtmann von Ahnen eide gården. Straks etter kom Kongens personlige ordre: Armfeldt skulle «Staden Trondhjem attacquera». Ordren var enkel og klar. Og den var nok ventet. Soldatene hadde laget stormstiger til angrep på festningen og på forsvarsverkene ved Nidelva. Stigene var 7-8 m lange og så brede at to soldater i feltutstyr kunne gå jamsides oppover dem. Angrepet ble fastsatt til den 25. november ifølge et brev som den svenske generalmajor Horn sendte dagen før. «I morgon lærer attacquen gå før sig, den högsta Guden låte det gå väl». Men *angrepet kom ikke!*

Hva hadde skjedd? Hvorledes kunne Armfeldt gi seg så lett? Denne generalen «var som skapt och skuren att med distinction göra krig norrut». Han var i stand til å «øvervinna en mangfold svårigheter». Armfeldt, den erfarne kriger, general med utmerkelse og en av Karl XII's mest betrodde militære sjefer, han trakk seg uten kamp. Hvorfor?

Kilder om årsakene

Svenske kilder nevner ulike årsaker. Gustaf Petri har ingen presis forklaring. Årsaken er «høljt i dunkel». Men han antyder et mulig angrep fra vest, derfor gikk svenskene over Nidelva. Boberg og Majjstrøm fremhever svenskernes mangel på tungt artilleri, sykdom og lite mat. Janrik Brome gir ingen forklaring. Schenstrøm har et langt mer fyldig bilde av forholdene i Trondheim. Han peker på at festningen Kristiansten med «fasta tornbygda slutvärn, då späckadt med grofva kanoner i tre våningar, behärskar staden och närmaste omgivning. Starka, jordtäkta vallar af grof sten, bibehållna än i dag, gjorde fästningen stormfri». Festningen Munkholmen «hvila som en stormfågel på

Dette er sleden som general Armfeldt ble fraktet i over fjellet. Den står nå i Åbo museum.

vågen»; Fire orlogsfartøy lå på havna med 112 kanoner, ett ved Munkholmen, to i Ilsvika og ett ved utløpet av Nidelva.

Ved skansen i Ila var det «starka jordvärk» og langs Nidelva mot byen «forskansingar och batterier uppkastade». To bataljoner forsvarte Ila og elvebredden opp til Elgesæter bru i dag, to regimenter forsvarte området ved Marinen og elvemunningen. Alle hus på Bakklandet var brent ned eller revet og tømmeret ført over elva til forsvarsverker. Over Bakklandet ruvet Møllenberg skanse og enda mer Kristiansten festning. Norske kilder stemmer bra overens med Schenstrøms fremstilling. O. A. Øverland fra 1879 beskriver hvor godt byen hadde forberedt seg på svenskernes angrep. Langs hele Nidelva «var der opkastet volde». Alle bryggene var innredet til forsvar. Og forskansningene langs Nidelva besto mest av tømmer fra de revne husene på Bakklandet og i Ila. Dette var trolig siste gang at de to forstedene måtte ofres for å redde byen.

Festningen Kristiansten var det sentrale angrepspunkt for Armfeldt. Budde hadde der over 1000 mann. Det samme antall forsvarte landtunga i Ila. På Munkholmen lå 400 mann og vel 400 mann i reserve på Torvet. Langs Nidelva fra Brattøra til Kalvskinnet ventet over 4000 mann på svenskene. I alt disponerte general Budde godt over 8000 mann til forsvaret av Trondheim. Tallene som Øverland oppgir, synes rimelige ut fra svenske og andre norske kilder som er brukt i denne fremstilling.

En av de aller mest interessante kilder er «Et Øievidnes Beskrivelse over den svenske Armees Tog, under General-Lieutenant Armfeldts Commando» som finnes trykt i det danske månedsskriftet «Ny Minerva» i København i 1806. Beskrivelsen er forfattet av en norsk offiser Johan Vilhelm Klüver. Han deltok i forsvaret av Trondheim i 1718 som premierløytnant.

Et glass vin og norske manerer

Klüver forteller i detalj bl.a. om et møte mellom nordmenn og fienden da svenskene var ute etter mat. Under overfarten fra Ytterøya til Skogn skanse ble noen svenske offiserer og 64 «Gemene» tatt tilfange. Den svenske kaptein Falch prøvde å gjemme en sølv tobakksdåse og et ur. Men en norsk offiser «siger til ham, da han havde taget han i sin Baad og tracteret ham med et Glas Viin, at han ikke maatte frygte for at Nogen skulde tage det Ringeste fra ham, der var ikke Maneer iblandt norske Officerer.» Svensken svarte at han var meget lykkelig for «at han faldt udi saadanne reasonable Officerers Hænder».

Skudd fra Kristiansten festning

Det første Trondhjemske Regiment dekket forsvaret av Brattøra, hele Søgaden/Kjøpmannsgaten, forbi daværende Raadhuset/Folkebibliotekt, Broporten/Gamle Bybro og «indtil Kongens Brygge» på nåværende Marinen. Det andre regimentet lå i stilling fra Marinen til Kongens Gaard/ Kongsgården og langs Mælene ved vestre del av Nidelva. Her var Klüver løytnant i et kompani som hadde laget en v-formet skyttergrav «paa det Sted, hvor Byens elv var grundest og hvor man kunne vente Overriding.»

Minnesten i Vallan i Ånn, reist i 1899.

Det svenske kavalleriet kom først på skuddhold. Kanonene på Kristiansten, Munkholmen, Brattøra og de fire orlogsfartøyene på havna «spillede strax mellom det fiendtlige Cavallerie, men Kanonkuglene kunde ei gjøre stor skade.» Mellom svenskene og de norske batteriene var det «en Banke» som gjorde at kulene gikk over fienden «dog saa man nogle tumble af Hesten». Løytnant Klüver hevder at skuddene gjorde liten skade på fiendens hær» formedelst ovennævnte Banke». Klüvers enkle fremstilling røper likevel noe mer.

Hovedgrunnen til Armfeldts mislykkede felttog i Trøndelag er trolig å finne på dette tidspunkt. Da svenskenes kavallerister kom Trondheim på nært hold, fikk de merke at byens kanoner «spillede strax.» Selv om nordmennene spilte med sordin i denne viktige konserten, fikk orkestret et lydhørt publikum. De svenske generaler merket seg dybden, bassen, i tonene fra Kristiansten. Kanonene på festningen skjøt ikke mange skudd. Men det var

skudd med betydelig rekkevidde. I dobbel forstand. Armfeldt våget ikke å angripe selve kjernen i byens forsvar - Kristiansten festning - med hans egne sju lette feltkanoner.

Svenskene holdt seg lett orientert om situasjonen. «Paa en betydande höjd endast omkring 800 m i nordvest härifrån ligger fästningen Kristiansten ... späckadt med grofva kanoner ... behärskar staden och närmaste omgivning», skriver forfatter og offiser Schenström ut fra svenske kilder i 1890. Utsagnet er i samsvar med Klüvers beretning i «Ny Minerva», «De fiendtlige Officerer besaa paa en liden Höide eller Bakke Stadens Situation og hele Besætning».

Følgende konklusjon synes å være rimelig: De svenske generaler sto på høydedragene ved Tyholt og Blussuvoll. Derfra kunne de lett merke seg de norske forsvarsverkene nede i byen, på havna og Munkholmen og fremfor alt på Kristiansten festning. Generalene vurderte de muligheter som forelå. De måtte ta en bedrøvelig, men skjebnesvanger avgjørelse. Angrepet på Kristiansten og Trondheim by ble oppgitt. Cicignons festning sa ikke mye i dette drama, men den sa nok. Replikkene var særs tydelige. Fienden forsto språket.

Flytebru til Sjetnan i Tiller

Straks etter at Armfeldt ga opp angrepet på Trondheim, flyttet han hovedkvarteret fra Tesli til Hoeggen gård. Denne lå sør for byen og nærmere Nidelva. Herfra kunne svenskene bedre planlegge hvorledes de skulle komme seg over. Løsningen ble en flytebru. Den var ca. 100 m lang og så bred at seks mann kunne marsjere i bredden. Hele armeen kom over på fire timer. Med det forlot svenskene Trondheim på formiddagen den 28. november 1718 etter den gregorianske kalender.

Flytebrua svinget over elva mot land på Halsteingård under Sjetnan i Tiller. Overgangen var meget nær øvre Leirfoss. Materialene tok svenskene fra sagbruket til kommerseråd Schøller som eide Leira gods. På Tiller- sida ventet oberst Motzfeldt med sine dragoner og ca. 300 såkalt «mandhusinger» som var utrente i kamp. Resultatet ble også deretter. Samtidig med at svenskene marsjerte over brua, skjøt de noen kanonskudd fra Strinda-sida. Følgen ble at de norske dragonhester sprang ut i alle retninger.

Motzfeldt klarte ikke å holde orden. Dessuten nektet noen mannhusinger å adlyde ordre. Nordmennene var slått.

Marsjen opp Gauldalen

Armfeldt tok sitt nye kvarter på Nypan og Melhus, men flyttet senere i desember lenger og lenger oppover i Gauldalen. Noen hundre svenske kavalerister satte etter de norske styrker og fordrev dem forbi Støren og Oppdal. Nordmennene brente bruene etter seg og fjellstuene på Drivstua, Kongsvoll, Hjerkin og Fokstua. Svenskene stoppet da forfølgelsen. De snudde og tok vegen om Innset, over Kvikne, en snarveg over til Vingelen og nordover til Røros. Undervegs presset de bønder til å gi fra seg mat og klær. Skinnfellene skar soldatene hull i på midten og brukte som kapper. På Røros tok de våpen og ammunisjon samt kobber som var gjemt i Storzartz gruve. Kobberet ble utmyntet og nyttet som belønning til offiserene.

Fra sitt nye hovedkvarter på Støren sendte Armfeldt ordre til general de Barre som ledet de svenske troppene på Røros, at de skulle marsjere til Haltdalen. Presten Johan Lobes i Haltdalen fikk ordre om å samle så mye mat som mulig. Bøndene skulle ta imot troppene på sine gårder. Og de første troppene kom allerede i julehelga 1718. Hovedkvartert ble prestegården hvor presten Lobes ble «totalt ruinerad». To av Grønsetgårdene tente svenskene på fordi en bonde hadde skutt en svensk soldat som hadde tatt hesten hans. Ifølge tradisjonen ble liket av soldaten satt opp i bursvalen på gården Grøt til skrekk og advarsel for fienden. Svenskene marsjerte nemlig opp langs Remna til Aunegrenda. Derfra gikk de over Bukkhammeren til Floren i Selbu.

Turen over Bukkhammeren innledet siste fase og den endelige tragedie for karolinerne. Situasjonen tilspisset seg. Rekkene var tynne og lange over fjellet. De bakerste soldatene ble stadig angrepet av bønder på ski, det «føllo skott från höjderna kring vägen, hvilka snart började vrimla av rödlufor». Verst var den løse og djupe snøen for fotfolket samtidig med en isende vind over treløse vidder. Ifølge en rapport «skulle vägen över fjället ha kantats av mer än 200 lik av ihjälfrusna soldater.» Men dette var vansker av mindre format.

Dødsmarsjen ved Essandsjøen

I Tydals-fjellene spilte karolinerne siste akt i deres drama. Ved nyttårsleite 1719 måtte tre kjennsgjerner plage general Armfeldt i hovedkvarteret på gården Østby: Nyheten om heltekongen Karl XII's død ved Fredriksten, Armfeldts eget felttog i Norge var mislykket og med restene av en utslitt, utsultet og forfrossen arme skulle han ta seg fram 45 km over fjellet til Handøl midtvinters. Oppgaven syntes håpløs. Det ble den også.

Svenske kilder oppgir at 4300 mann, 2000 hester og 400 trossdrenger begynte den siste marsjen. Bonden Lars Østby skulle vise veg. Ruta ble lagt nord om Øyfjellet. De forlot Østby i det klare og kalde måneskinnet natten til 11. januar 1719, gregoriansk kalender. Men allerede ved middagstid samme dag blåste det opp til en voldsom storm i fjellet. Og det ble kaldere. Om kvelden måtte den hjelpeløse armeen slå leir ved Essandsjøen. All marsjordning opphørte. Hester og menn stoppet opp, stivnet fort og ble stående, «åskilliga av de døde stodo tätt intil varandra såsom om de varit levande, men när man stötte något litet til dem, ramlade de døde överända», berettet bataljonspresten Nils Idman, «Ovädret rasade alljämt». Noen prøvde å tenne bål av geværkolber og sleder. Men det hjalp så lite. Karolinerne hadde møtt sin verste fiende.

Etter 4-5 dager i fjellet nådde de fleste av de få overlevende fram til Handøl. Noen hadde gått seg vill og kom ned andre steder. De var da mer eller mindre forfrosne krøplinger. Mange døde av frostskaedene. Feltskjer Hagström virket som kirurg og «uppfyllde många tunnor utav de avsågade händer och fötter, som blivit forkylda på fjällen». Presten Olof Broman hjalp også til utover vinteren 1719. På de forfrosne «måste jag avsåga, hugga og skära dels bägga benen, dels fötterna, händerna, fingrarna etc. Et sådant uselt tillstånd, att och de døde måste gråta däröver».

De fleste mistet trolig livet i områdene ved Essandsjøen, Bustvola og Södra Enbogen. Tallet på døde og «ohjälpligt forfrusna» oppgis hos Petri til omkring 3450 mann. Det samlede tap av militært mannskap i Norge var ifølge Brome nær 4300 mann eller «mer än hälften av armeen hadde gått under utan att ha varit invecklad i något ända fältslag». General Armfeldt overlevde. Han døde i 1736 og er gravlagt i Pernå like øst for Helsingfors.

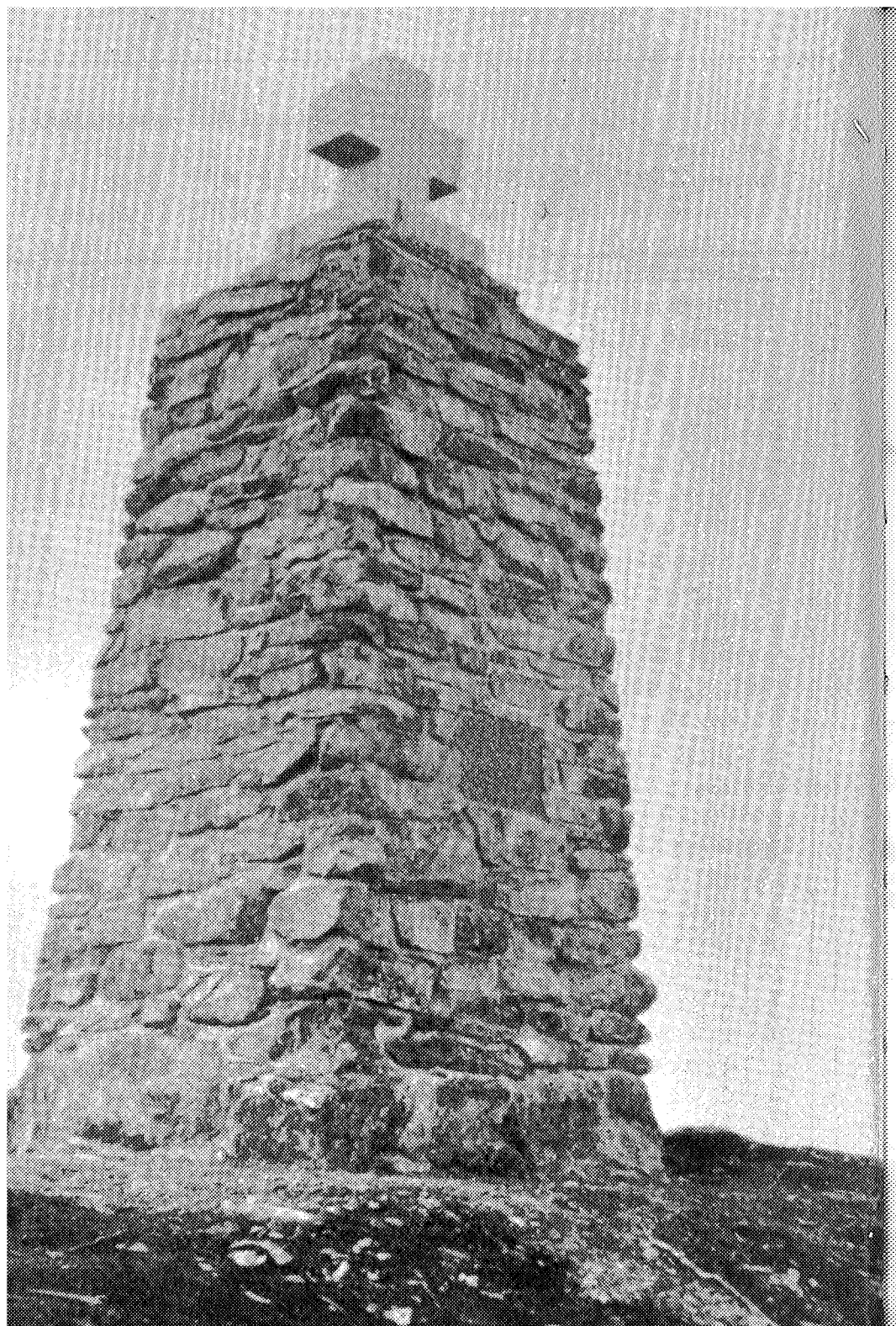
Räfsunds kompani.

Kompani Chef
Zacharias Ackerfelt.

Räfsunds socken	Ammer by	Fälrväbel Lars Hammar	Död på fjället	1719	2/1
Sundsö	Tafnä	Münsterskrivare Magnus Cruskopp	"	1719	12/1
Bräcke	Södsjö	Rustmästare Olof Högerberg	" på fjället	1719	2/1
Sundsö	Lomsrin	Pipare Hans Johansson, Björkman	"	1719	2/1
"	Landson	1. Trumslagare Olof Larsson, Ekroth	"	1719	2/1

Rotens nr	Rotens namn	Socken	Soldatens namn	Anteckningar	
1	Mohlviken	Bräcke	Olof Olofsson, Lustig	Död på fjället	1719 2/1
4	"	"	Olof Olsson, Elgman	"	1719 2/1
8	Bensjö	"	Anders Larsson, Erving	"	1719 13/1
10	Melgåsen	Räfsund	Per Hendrichsson, Lund	"	1719 10/1
11	"	"	Sven Jönsson, Rabwill	" på fjället	1719 3/1
14	"	"	Olof Svensson, Staferberg	"	1719 2/1
15	"	"	Lars Nilsson, Hult	"	1719 3/1
18	Noor	"	Mårten Andersson, Bergö	"	1719 Jan
19	Kind	"	Jöns Ersson, Ringbom	" på fjället	1719 1/1
21	Biörmon	"	Jon Gregovisson, Rast	"	1719 3/1
23	Sund	"	Johan Ersson, Åkerberg	"	1719 3/1
24	Färberg	"	Per Östenson, Sktberg	"	1719 2/1
25	Ammer	"	Olof Jonsson, Mört	"	1719 16/1
26	Backen	"	Per Evertsson, Backman	" på fjället	1719 3/1
27	Grimnä	"	Jöns Ersson, Skiönbäck	"	1719 5/1
30	Häfsjö	"	Per Jönsson, Frisk	"	1719 10/1
81	Giällö	"	Per Jönsson, Wästberg	" på fjället	1719 2/1
93	"	"	Isach Hermansson, Sundman	"	1719 3/1
98	Marsätter	Sundsö	Lars Hendrichsson, Östberg	" i Norge	1718 28/12
41	Fjällstad	"	Joen Jonsson, Bergström	" på fjället	1719 4/1
44	Sörviken	"	Jonas Ersson, Tälgman	"	1719 1/1
45	Sambsta	"	Halfvar Olsson, Sundberg	"	1719 10/1
48	Löfsta	"	Olof Gregerson, Rask	"	1719 20/1
49	Bågsjö	"	Sven Olofsson, Flack	" på fjället	1719 1/1
50	"	"	Carl Carlsson, Svan	"	1718 27/12
52	Biörsjö	"	Per Olofsson, Biörn	" på fjället	1719 1/1
54	Stugun	Stugun	Anders Ersson, Hagell	"	1719 3/1
56	"	"	Olof Jönsson, Högerberg	"	1719 2/1
58	"	"	Per Andersson, Holmberg	"	1719 4/1
59	Krånged	"	Natael Jönsson, Kåre	"	1719 2/1
61	"	"	Anders Ersson, Glad	"	1718 30/12
64	Böhle	"	Nils Persson, Modig	"	1719 2/1
66	Ammer	"	Erik Larsson, Gran	" på fjället	1719 2/1
67	"	Ragunds	Anders Jönsson, Skoug	"	1719 3/1
69	Kråkvåg	"	Erik Olsson, Friskopp	"	1718 25/12
70	"	"	Olof Mårtensson, Strandbäck	"	1719 1/1
72	Gevåg	"	Salemon Hansson, Söderberg	" på fjället	1718 28/12
73	"	"	Elias Olsson, Lund	" i Norge	1719 1/1
74	"	"	Olof Jonsson, Strandman	" på fjället	1719 4/1
75	"	"	Erik Ersson, Storman	"	1719 1/1
77	Pålgård	"	Kiel Olsson, Udd	"	1719 12/1
78	"	"	Natael Biörsson, Borg	" på fjället	1719 1/1
79	Lyden	"	Anders Jonsson, Siöman	"	1719 9/1
81	Näset	"	Olof Johansson, Oman	"	1719 3/1
82	"	"	Påhl Ersson, Starck	" på fjället	1719 4/1
83	Hammargård	Häfsjö	Erik Olsson, Frisk	"	1719 2/1
85	Kullstad	"	Per Olsson, Söderman	"	1719 1/1
87	Knäckebacken	"	Natael Olofsson, Falck	"	1719 2/1
88	Häfsjö	"	Per Johansson, Bäck	"	1719 2/1
89	"	"	Christoffer Johansson, Lindqvist	"	1719 2/1
90	"	"	Per Svensson, Edman	"	1719 2/1
92	Ustansjö	"	Aufin Eliasson, Nimmerman	"	1719 3/1
98	By	"	5. Korpral Per Olsson, Kulberg	"	1719 3/1
94	Walla	"	Olof Svensson, Åkerman	"	1719 3/1
95	Svedie	"	Anders Ersson, Örnberg	"	1719 16/1
97	Wästaned	"	Per Andersson, Norberg	" på fjället	1719 4/1
101	Ansiö	"	Nils Olsson, Wäster	"	1719 3/1
102	"	"	Lars Svensson, Sunberg	"	1719 1/1
104	By	"	Per Persson, Anberg	"	1719 4/1
105	Böhle	Forss	Per Jonsson, Troma	"	1719 3/1
111	Opåsen	"	Påhl Svensson, Barck	"	1719 3/1
112	Ede	"	6. Korpral Per Jonsson, Bergman	"	1719 18/1
113	"	"	Jon Persson, Forsström	"	1719 14/1
114	Byn	"	Lars Persson, Ekroth	" på fjället	1719 1/1
115	"	"	Jöns Svensson, Edberg	"	1719 4/1
116	"	"	Clas Clemmetzson, Wästerlind	"	1719 2/1
117	"	"	Olof Danielsson, Byberg	"	1719 2/1
118	"	"	Arvid Månsson, Byström	dödfrusen i Norge	1718 29/12
119	"	"	Jon Persson, Roos	död på fjället	1719 1/1
121	Blands	"	Jon Zackrisson, Ström	"	1719 2/1
122	Osteråsen	"	Anders Hansson, Flodberg	"	1719 1/1
123	"	"	Hans Jönsson, Nordström	"	1719 2/1

Dette er et utsnitt av Müllerns «Fältjägaren» som inneholder navn på mange falne under general Armfeldts felttog i Norge. Navnene på denne siden tilhørte Räfsunds kompani.

Vennskap over grensene

Armfeldt-toget hadde startet så optimistisk og vel planlagt. Hva førte så til tragedien? Mange årsaker kan fremheves slik som transportvansker, matmangel, dårlige uniformer til vinterbruk, mye sykdom, naturhindringer.

Men vi ser på hele felttoget, blir vi stående ved ett vesentlig punkt: Forsvaret av Trondheim. Uten Cicignons forsvarsplan og da særlig Kristiansten festning, hadde ikke nordmennene klart å stoppe de veltrente karolinerne. I så fall ville nok historien ha sett annerledes ut. Vi hadde ikke fått noen tragedie i Tydals-fjellene.

Men karolinerne vant likevel en seier. Den var ikke av militær art. De vant ikke noe avgjørende slag som kanskje hadde skapt hat mellom to folk. Deres seier var av mer positiv art. Deres tragedie har ført til større forbrødring mellom grenseboere på begge sider av Kjølen. Karolinermonumentet i stein på Bustvola er et symbol på den kraft, den fasthet og den ekthet som preger forholdet mellom to folk som har mye felles. I dag møtes svensker og nordmenn hvert eneste år til minne om karolinerne fra 1718 enten i fredelig kappestrid eller i festlig lag.

Det var karolinernes største seier.

Kilder:

Gustaf Petri - Armfeldt Karoliner 1718 - 19

Herman Müllern - Fältjägaren (1943)

Boberg og Maijstrøm - Tretusen mann kvar på fjället (1944)

F. Schenström - Armfeltska karolinarnas sista tåg (1890)